

Міністерство освіти і науки України

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ПРОГРАМА ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до виконання курсової роботи
з дисципліни «Міжнародні фінанси»
для студентів заочної форми навчання
галузі знань 0305 – «Економіка та підприємництво»
напряму підготовки 6.030503 – «Міжнародна економіка»

Затверджено
на засіданні кафедри
міжнародної економіки
протокол № 8/123
від 25.11.2010 р.

Харків ХНАДУ 2010

Укладач: К.П. Покатаєва

Кафедра міжнародної економіки

Навчальна дисципліна «Міжнародні фінанси» належить до нормативних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки бакалаврів галузі знань 0305 – «Економіка та підприємництво» за напрямом 6.030503 – «Міжнародна економіка».

Мета викладання дисципліни – формування системи знань у галузі міжнародних фінансів, механізмів та інструментарію прийняття рішень у валютній, кредитній та інвестиційній сфері на мікро- та макроекономічному рівнях.

Предметом навчальної дисципліни є міжнародні фінансові потоки, їх взаємозв'язок та регулювання.

Основні завдання викладання дисципліни:

- оволодіння понятійним апаратом курсу, системою категорій, які визначають суть процесів, що відбуваються у сфері міжнародних фінансів;

- вивчення сутності й елементів системи міжнародних фінансів;
- засвоєння основних принципів функціонування міжнародних валютно-фінансових відносин;

- вивчення світового фінансового ринку та його сегментів,
- засвоєння основних характеристик операцій з міжнародними фінансовими ресурсами та особливостей використання основних фінансових інструментів,

- набуття вмінь проводити міжнародні розрахунки.

Після вивчення курсу «Міжнародні фінанси» студенти повинні:

- знати: категоріальний апарат, які визначають суть процесів, що відбуваються у сфері міжнародних фінансів; еволюцію глобальних фінансів; ринковий механізм перерозподільних процесів у сфері міжнародних фінансів; основні принципи функціонування міжнародних валютно-фінансових відносин; забезпечення функціонування та роль світових центрів; складові процесу функціонування ТНК та механізм внутрішньо фірмового переміщення фінансових ресурсів, що здійснюється за допомогою специфічних методів та інструментів;

- вміти: аналізувати тенденції нагромадження і перерозподілу міжнародних фінансових ресурсів; визначати основні характеристики операцій з міжнародними фінансовими ресурсами й особливості їх організації, а також здійснювати міжнародні валютно-фінансові операції; визначати перспективи взаємодії національної економіки з офіційними та приватними кредиторами; приймати рішення під час здійснення операцій з міжнародними фінансовими активами.

I. ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ «МІЖНАРОДНІ ФІНАНСИ»

Блок змістових модулів (розділ) 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСІВ

Змістовий модуль (тема) 1 Система міжнародних фінансів

Предмет науки про міжнародні фінанси. Об'єктивні передумови виникнення і розвитку міжнародних фінансів. Функції міжнародних фінансів як виявлення суттєвих ознак, властивостей і суспільного призначення міжнародних фінансів. Розподільна функція, її зміст. Об'єкти і суб'єкти розподілу і перерозподілу вартості суспільного продукту. Контрольна функція. Взаємозв'язок розподільної і контрольної функції.

Поняття фінансової системи і теоретичні основи її побудови. Міжнародні фінанси у структурі фінансової системи, їх взаємовідносини з іншими сферами. Сфера міжнародних фінансів як сукупність перерозподільно-обмінних відносин на світовому рівні.

Сутність та об'єкти фінансових операцій. Генезис міжнародних фінансових операцій. Види фінансових операцій: операції з переказу грошей, інвестиційні операції, спекулятивні операції, операції з капіталом.

Література: [2,5,6,7,9].

Змістовий модуль (тема) 2 Еволюція світової валютної системи

Сутність понять «валютна система» та «валюта». Базові поняття, пов'язаних з функціонуванням валютної системи: грошова одиниця (валюта), порядок її обміну (конвертації) на інші валюти, купівельна спроможність валюти, ціна (курс) валюти та ін. Види валют в залежності від приналежності (статусу), по відношенню до валютних запасів країни та курсів інших валют, за режимом використання, за матеріально-речовою формою, за принципом побудови.

Види валютних систем: національні, світові, регіональні. Елементи національної валютної системи. Елементи світової та регіональних валютних систем. Еволюція валютних систем.

Міжнародні розрахункові грошові одиниці (МРГО), їх призначення та види. Спеціальні права запозичення (СДР), ЕКЮ, Євро. Валютні резерви. Стабілізаційні валютні фонди.

Література: [1,3,4,5,10].

Блок змістових модулів (розділ) 2 СВІТОВИЙ ФІНАНСОВИЙ РИНОК

Змістовий модуль (тема) 3 Світовий фінансовий ринок та його структура

Сутність та об'єктивні передумови виникнення світового фінансового ринку. Канали руху міжнародних фінансових потоків. Чинники, що впливають на обсяг і напрями руху міжнародних фінансових потоків.

Етапи розвитку світового фінансового ринку. Характерні риси сучасного світового фінансового ринку та основні тенденції, що спостерігаються на ньому.

Елементи світового фінансового ринку: валютний ринок, ринок боргових зобов'язань, ринок титулів (або прав) власності, ринок похідних фінансових інструментів (деривативів); кредитний ринок, грошовий ринок, ринок цінних паперів, ринок капіталів (фондовий ринок). Проблеми структурування світового фінансового ринку.

Література: [1,3,4,5,6].

Змістовий модуль (тема) 4 Валютні ринки та валютні операції

Сутність та функції валютного ринку. Розвиток валютних ринків. Їх види та особливості функціонування на сучасному етапі розвитку світового господарства. Поняття валюти та валютних цінностей. Учасники валютних ринків. Механізм діяльності валютних ринків.

Поняття і види валютних курсів. Чинники формування валютного курсу. Паритет купівельної спроможності. Режим та закономі-

рності динаміки валютних курсів. Конвертованість валюти. Крос-курси. Встановлення і використання офіційного валютного курсу. Валютна позиція, її типи та оцінка.

Поняття і види валютних операцій. Поточні операції. Ринок «спот». Термінові операції. Ринок форвардних операцій. Операції «аутрайт». Валютні «свопи». Ринок ф'ючерсних операцій. Валютні опціони. Арбітражні операції та їх різновиди.

Література: [1,3,4,9,10].

Змістовий модуль (тема) 5

Міжнародний кредитний ринок та технології кредитування

Сутність міжнародного кредиту. Форми і види міжнародного кредитування. Форми боргових зобов'язань за методологією Світового банку. Експортні та комерційні кредити.

Валютно-фінансові умови міжнародного кредиту. Порядок визначення вартості кредиту. Номінальна і реальна відсоткові ставки. Фактори, що впливають на рівень відсоткової ставки.

Суб'єкти та інструменти міжнародного ринку банківських кредитів. Синдиковані єврокредити. Процедура синдикування кредиту. Ціна синдикованого кредиту і винагорода учасників.

Література: [1,4,5,8].

Змістовий модуль (тема) 6

Ринок міжнародних інвестицій

Інвестиційний капітал, його постачальники та споживачі. Ризик інвестування. Державне регулювання іноземних інвестицій.

Поняття міжнародного ринку цінних паперів. Структурні сегменти міжнародного ринку цінних паперів. Валютна структура міжнародного ринку цінних паперів. Основні напрями розвитку міжнародного ринку цінних паперів.

Світовий фондовий ринок, етапи та тенденції його розвитку. Діяльність фондових бірж на міжнародному ринку цінних паперів.

Література: [1,4,5,7].

Змістовий модуль (тема) 7

Особливості функціонування євrorинку

Сутність євровалютного ринку, об'єктивні передумови його виникнення та основні етапи розвитку. Чинники привабливості ринку євровалют. Основні сегменти євровалютного ринку: євродепозити, єврокредити, єврооблігації. Особливості ринку євровалют.

Класифікація операцій на ринку євровалют. Арбітражні операції з євровалютами. Джерела формування прибутку при операціях з євровалютами.

Література: [1,3,4,5].

Блок змістових модулів (розділ) 3

МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ

МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ

Змістовий модуль (тема) 8

Фінанси транснаціональних корпорацій

Необхідність та передумови інтернаціоналізації фінансових трансакцій. Трансферні ціни. Прискорення та затримування платежів («лідз енд легз»). Центри повторних розрахунків. Трансфери комісійних платежів за технологію. Трансфери дивідендів. Внутрішньокорпоративні кредити. Вибір валюти рахунків.

Міжнародне короткострокове фінансування транснаціональної фірми. Довгострокове фінансування міжнародних операцій. Оподаткування операцій ТНК. Національні податкові юрисдикції. Податкові угоди. Види податків. «Податкові гавані».

Література: [2,4,5,7].

Змістовий модуль (тема) 9

Регулювання міжнародних валютно-фінансових відносин

Роль держави у міжнародних фінансах. Форми національного регулювання світових фінансових потоків. Координація економічної та фінансової політики країни на сучасному етапі. Валютно-фінансова політика держави. Валютні обмеження та валютні ризики. Спеціальні (вільні) економічні зони. Офшорні центри.

Міжнародне регулювання фінансових потоків. Економічні передумови та наслідки зростання нестабільності міжнародних фінансів. Міжнародний контроль за рухом капіталу. Міжнародні стандарти валютно-фінансових операцій та регулятивної політики.

Література: [1,5,7,10].

Змістовий модуль (тема) 10

Міжнародні розрахунки та платіжний баланс

Система балансів міжнародних розрахунків. Види балансів міжнародних розрахунків. Структура платіжного балансу: баланс поточних операцій та його складові; баланс руху капіталів.

Складання платіжного балансу. Поняття «резидент». Визначення міжнародної операції. Облік цін. Фіксація моменту міжнародної операції. Еволюція платіжного балансу. Складання платіжного балансу за методикою МВФ. Визначення та регулювання сальдо платіжного балансу. Способи визначення сальдо платіжного балансу. Тимчасові методи балансування сальдо платіжного балансу. Остаточні методи балансування сальдо платіжного балансу.

Література: [1,4,5,7,8,10].

Змістовий модуль (тема) 11

Заборгованість у системі міжнародних фінансів

Зовнішня заборгованість: поняття і суб'єкти. Оцінка платоспроможності країни, сукупної платоспроможності країн світу або окремого регіону. Структура міжнародної ліквідності: офіційні валютні резерви країн, офіційні золоті резерви, резервна позиція в Міжнародному валютному фонді, розрахунки в СДР та євро.

Методи управління державним боргом. Механізм реструктуризації зовнішнього боргу країн, що розвиваються. Проблеми обслуговування зовнішнього боргу України.

Література: [1,2,5,6,9].

Змістовий модуль (тема) 12

Україна у світовому фінансовому ринку

Об'єктивна необхідність інтеграції України в систему міжнародних фінансів.

Пряме іноземне інвестування як рушій інтеграції України в міжнародну фінансову систему. Стан та перспективи співробітництва України з міжнародними фінансовими інституціями. Україна на міжнародних ринках позикового капіталу.

Баланси міжнародних розрахунків України. Динаміка платіжного балансу України та його вплив на фінансово-економічний стан країни. Динаміка зовнішнього боргу України. Шляхи зміцнення міжнародної платоспроможності України.

Література: [1,5,8,9,10].

II. ЗМІСТ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Студенти заочної форми навчання спеціальності «Міжнародна економіка» виконують курсову роботу з дисципліни «Міжнародні фінанси».

Курсова робота з дисципліни «Міжнародні фінанси» – це самостійно виконане студентом наукове дослідження економічних проблем щодо міжнародної економіки, визначених кафедрою. Це вимагає від студентів творчого підходу, наполегливого пошуку, використання всіх отриманих знань, цілеспрямованості під час підготовки роботи.

Метою курсової роботи є закріплення і поглиблення студентами теоретичних і практичних знань, набутих у процесі вивчення дисципліни «Міжнародні фінанси», розширення уявлень з найбільш важливих питань теорії міжнародних фінансів, а також набуття вмій з аналізу стану і визначення головних напрямків розвитку фінансів в умовах глобалізації економічних відносин.

Курсова робота з дисципліни «Міжнародні фінанси» складається з теоретичної й аналітично-розрахункової частин. Перелік питань до теоретичної частини можна використовувати при підготовці до іспиту.

Методика вибору варіанту курсової роботи така:

– варіант теоретичної частини (номер теоретичного питання) студент обирає як перетин відповідного рядку і графі таблиці 1 за двома останніми цифрами залікової книжки: за передостанньою цифрою вибирається рядок таблиці, а за останньою – графа:

– варіант аналітично-розрахункової частини обирається згідно з останньою цифрою залікової книжки (пояснення див. нижче).

Приклад: номер залікової книжки – $\times\times\times\times63$, – завдання: теоретичне питання № 23.

Таблиця 1 – Ключ до вибору варіанту теоретичної частини курсової роботи

-		Остання цифра залікової книжки									
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Передостання цифра залікової книжки	0	40	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	1	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
	2	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
	3	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39
	4	40	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	5	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
	6	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
	7	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39
	8	40	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19

Творчий підхід до написання курсової роботи передбачає глибоке вивчення літератури з теми, оцінку різних трактувань питання, отримання аргументованих висновків. Розгляд теоретичного питання повинен спиратися на аналіз статистичних даних, взятих із наукових джерел. Дані повинні бути відповідним чином оброблені та наведені у вигляді таблиць, діаграм або схем. Вони, в свою чергу, вимагають економічного аналізу та посилання на джерело.

Текст курсової роботи слід викладати логічно, але при цьому не допускати простого переписування його з літератури. Наводячи цитати, формулюючи певні підходи, використовуючи запозичені статистичні матеріали з різних джерел, автор обов'язково повинен зробити посилання, а ці джерела назвати у загальному списку літератури.

Стосовно вимог до структури курсової роботи кафедра подає такі рекомендації: загальний обсяг роботи має складати 25-30 сторінок тексту, який набирається на комп'ютері або пишеться від руки й оформлюється відповідним чином (див. нижче).

Курсова робота повинна мати чітку логічну побудову з відповідними складовими елементами. Структура роботи охоплює: титульний лист (див. додаток 1); зміст (див. додаток 2); теоретичну і практичну частини; список використаної літератури (див. додаток 3). Кожний елемент курсової роботи обов'язково починається з нового аркушу. Рекомендується така структура роботи:

Титульний лист (1 стор.)

Вступ (1-2 стор.)

1. Теоретична частина (10-15 стор.)

1.1.

1.2.

1.3.

2. Аналітично-розрахункова частина (10-15 стор.)

2.1.

2.2.

Висновки (1-2 стор)

Література (1 стор.)

Додатки

У вступі обґрунтовується актуальність теми, теоретичне та практичне значення дослідження, формулюється мета роботи й задачі, які треба вирішувати, визначаються методологічні основи та об'єкт дослідження.

Теоретична частина повинна містити 2-3 підрозділи, в яких розглядаються такі питання, як економічна сутність об'єкта дослідження, етапи його становлення в Україні та зарубіжжі. На підставі вивчення різних літературних джерел (монографій, підручників, навчальних посібників, законодавчих і нормативних актів України та інших держав, статей в засобах масової інформації) студент повинен висвітлити точки зору вчених на дану проблему, ступінь її вивченості, а також проаналізувати та узагальнити світовий та вітчизняний досвід. Студент обирає тему курсової роботи із переліку тем, враховуючи власні схильності та інтерес до вивчення будь-якої проблеми або тематики, які потребують самостійного чи додаткового вивчення і рішення як в цілому проблеми, так і окремих питань.

В аналітично-розрахунковій частині проводиться аналіз структури та динаміки сальдо рахунків платіжного балансу України, експорту й імпорту товарів та послуг, сукупного зовнішньоторговель-

ного обороту, а також рівноваги платіжного балансу. Аналіз виконується за платіжними балансами України за два роки:

1) рік, що передує року виконання курсової роботи (для всіх варіантів);

2) рік, що визначається шляхом віднімання від року, що передує року виконання роботи, останньої цифри номера залікової книжки студента (у випадку, коли остання цифра номера залікової книжки студента «0» необхідно віднімати число 10).

Студент повинен широко використовувати систему показників, що характеризують об'єкт дослідження, а також виділити чинники, які впливають на них. На підставі отриманих результатів студентом визначаються характерні особливості платіжного балансу України для кожного з років, що аналізуються. В цій частині роботи необхідно викласти власну думку з ефективності світогосподарських зв'язків національної економіки з економіками інших країн світу.

У висновках курсової роботи підсумовуються результати теоретичних обґрунтувань та аналізу, викладаються основні рекомендації та пропозиції з вирішення існуючих проблем за темою дослідження.

У списку літератури дається перелік нормативно-правових актів, літературних, наукових джерел та джерел статистичної інформації, з якими студент ознайомився в процесі написання курсової роботи. Кількість використаних джерел залежить від ступеня вивченості проблеми і ступеня її нормативного врегулювання.

До додатків, які не є обов'язковим розділом курсової роботи, можна включати допоміжні матеріали, що мають прикладне значення: таблиці, рисунки, діаграми тощо.

Курсова робота має бути виконана й оформлена з додержанням усіх вимог до наукових робіт.

Відредагований текст курсової роботи має бути надрукований через 1,5 міжрядкових інтервали (таблиці – через 1 інтервал) до тридцяти рядків на сторінці на одному боці аркуша білого паперу формату А4; шрифт текстового редактора Word – Times New Roman 14 пт. Текст розміщується на сторінці, яка обмежується полями: лівим, верхнім і нижнім – не менше ніж 20 мм, правим – не менше ніж 10 мм.

Абзацний відступ складає 12,5 мм від границі тексту.

Нумерацію сторінок роботи подають арабськими цифрами у правому верхньому куті без крапки в кінці. Першою сторінкою є титульний аркуш, але на ньому номер не ставлять.

Текст основної частини роботи поділяється на розділи і підрозділи згідно з планом, затвердженим у завданні на виконання курсової роботи.

Заголовки структурних частин роботи: «ЗМІСТ», «ВСТУП», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ» друкують великими літерами симетрично до набору; ці структурні частини не нумерують. Розділи і підрозділи повинні мати заголовки. Заголовки розділів слід розміщувати посередині рядка і друкувати прописними (великими) літерами без крапки в кінці, без підкреслювання. Заголовки підрозділів слід починати з абзацного відступу і друкувати малими літерами, крім першої великої, без крапки в кінці, без підкреслювання. Перенесення та скорочення слів в заголовку розділу і підрозділу не допускається.

Відстань між двома заголовками приймають такою, як у тексті, а відстань між заголовком підрозділу і наступним або попереднім текстом повинна бути не менше двох рядків.

Кожну структурну частину роботи і кожний розділ треба починати з нової сторінки, а підрозділи друкують один за одним витримуючи вказану вище відстань між заголовком підрозділу та текстом. Не допускається розміщувати назву підрозділу в нижній частині сторінки, якщо після нього залишається тільки один рядок тексту.

Розділи і підрозділи слід нумерувати арабськими цифрами. Розділи повинні мати порядкову нумерацію в межах роботи і позначатися арабськими цифрами без крапки; слово «розділ» не пишеться. Підрозділи повинні мати порядкову нумерацію в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номеру підрозділу, відокремлених крапкою; крапки в кінці не ставлять. Наприклад, 1.1, 1.2 тощо. Між останньою цифрою нумерації і першою літерою заголовку повинен бути пробіл в один знак.

Необхідним елементом курсової роботи, що сприяє повнішому розкриттю її змісту, додає викладу ясність і наочність, є таблиці й ілюстративний матеріал (графіки, схеми, діаграми, тощо). Їх кількість і склад визначаються особливостями дослідження, але у всіх

випадках вони мають бути органічно пов'язані з текстом, грамотно виконані і правильно оформлені.

Ілюстрації слід розміщувати безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації позначають словом «Рисунок» і нумерують арабськими цифрами по-спідовно в межах кожного розділу, за винятком ілюстрацій, поданих у додатках. Номер ілюстрації складається з номеру розділу і порядкового номеру ілюстрації, між якими ставиться крапка. Назву ілюстрації від номеру слід відокремлювати рискою (тире); крапку в кінці назви ілюстрації не ставлять. Наприклад: «Рисунок 2.3 – Наслідки міжнародної торгівлі товаром X для країн А і Б» (третій рисунок другого розділу). Номер ілюстрації та її назва розміщуються під ілюстрацією симетрично до набору (посередині рядка); на всі ілюстрації мають бути посилання у тексті роботи.

Таблицю слід розміщувати безпосередньо після тексту, в якому вона згадується вперше або на наступній сторінці. Таблиці слід нумерувати арабськими цифрами в межах кожного розділу роботи, за винятком таблиць, що наводяться в додатках. Номер таблиці складається з номеру розділу і порядкового номеру таблиці в цьому розділі, між якими ставиться крапка. Після номеру таблиці ставлять риску (тире) і друкують назву таблиці малими літерами (крім першої великої); крапку в кінці назви таблиці не ставлять. Наприклад: «Таблиця 2.1 – Динаміка валютних курсів» (перша таблиця другого розділу). Номер таблиці та її назва розміщуються над таблицею з абзацного відступу; на всі таблиці мають бути посилання у тексті роботи. У таблицях слід обов'язково зазначати одиницю виміру. Якщо всі одиниці виміру є однакові для всіх показників таблиці, то вони наводяться у заголовку. Одиниці виміру мають наводитися відповідно до стандартів. Чисельні величини у таблиці повинні мати однакову кількість десяткових знаків.

Формули нумерують арабськими цифрами у межах кожного розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Номери формул пишуть біля правого поля аркуша на рівні відповідної формули в круглих дужках. Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів треба подавати безпосередньо під формулою в тій послідовності, в якій вони наведені у формулі. Значення кожного симво-

лу і числового коефіцієнта треба подавати з нового рядка. Перший рядок пояснення починають зі слова «де» без двокрапки. Вище і нижче кожної формули потрібно залишити не менше одного вільного рядка. В кінці формул і в тексті перед ними розділові знаки ставлять відповідно до правил пунктуації.

При написанні курсової роботи студент повинен давати посилання на джерела, матеріали з яких наводяться в роботі або на ідеях і висновках яких розробляються проблеми, задачі, питання, вивченню яких присвячена робота. Посилання в тексті роботи на джерела слід зазначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками, наприклад: «у роботах [1-3]...». Якщо наводиться цитата, то посилання надається одразу після закінчення цитати у квадратних дужках із зазначенням порядкового номеру джерела та відповідної сторінки джерела, наприклад: [4, с. 35].

Список літератури розміщується в кінці роботи. Він охоплює всі джерела, якими користувався автор (15-20 джерел). Оформлюється список літератури в алфавітному порядку, джерела також нумеруються для здійснення посилань на них. Пропонується використовувати як фундаментальні підручники, словники, енциклопедії, монографії, так і довідники, статистичні збірки та періодичні видання.

Посилання на ілюстрації вказують порядковим номером ілюстрації, наприклад: «на рис. 1.2 ...». Посилання на формули вказують порядковим номером формули в дужках, наприклад: «у формулі (2.1) ...». При посиланні на таблицю слово «таблиця» у тексті пишуть повністю, наприклад: «у таблиці 1.2 ...». У повторних посиланнях на таблиці й ілюстрації треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад: «див. таблицю 1.3».

Таким чином, курсова робота повинна бути підготовлена як цілісне закінчене дослідження з визначеної теми, рівень виконання якого свідчить про глибоку теоретичну підготовку студента.

III. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПОРАДИ СТОСОВНО ТЕРМІНІВ ТА ЕТАПІВ ПІДГОТОВКИ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Курсова робота повинна бути виконана та представлена на кафедрі для рецензування й отримання дозволу на захист не пізніше, ніж за 2 тижні до складання іспиту з цієї дисципліни. Робота повинна бути подана у закінченому вигляді та відповідним чином оформлена.

Студенти, які не виконали курсову роботу, або виконали її незадовільно, до складання іспиту не допускаються.

Курсова робота виконується за планом. Він зумовлює структуру, зміст і логічні взаємозв'язки окремих розділів роботи. План складається студентом самостійно і узгоджується з керівником курсової роботи. Зміни в плані, які можуть виникнути у процесі дослідження, обов'язково узгоджуються з керівником курсової роботи.

Зважаючи на високі вимоги до змістовної частини курсової роботи, слід мати на увазі, що відвідування консультацій керівника курсової роботи дає змогу не лише контролювати хід підготовки, а й, перш за все, обговорювати дискусійні питання, наукові підходи. До кожної консультації студенту слід готуватися: формулювати питання, вибирати матеріал.

Виконанню курсової роботи передуює вивчення робіт вітчизняних та зарубіжних авторів з проблем міжнародних фінансових відносин, результати якого подаються в роботі у формі узагальнення та аналізу дискусійних питань з досліджуваної теми. Так, після обрання питання до теоретичної частини курсової роботи (залежно від номеру залікової книжки), студент знайомиться з тим, як воно висвітлено у науковій літературі, який рівень її розробки, які є фундаментальні видання з цієї проблеми, що нового з'явилось в періодичних виданнях.

Знайомство з питанням слід розпочинати з фундаментальних підручників, як вітчизняних, так і зарубіжних, в яких подається глибокий за змістом матеріал, що визнається світовою економічною наукою, розкриває сутність економічних категорій і процесів. Далі можна звертатися до монографій, періодичних видань для більш ґрунтовного розкриття проблеми.

Особливу увагу під час опрацювання літературних джерел слід приділити конспектуванню певних теоретичних положень зі своїми нотатками, зауваженнями. Це допоможе зробити огляд літератури, критично осмислити певну точку зору, сформулювати свою позицію.

Знайомлячись з літературою, необхідно перш за все звернутися до алфавітних каталогів бібліотеки ХНАДУ, наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка. Розглядаючи літературу та відбираючи потрібну, слід на картках записувати її бібліографічні дані. Підібравши літературу, на цих же картках слід зробити нотатки про питання, що розглядаються в цих джерелах, – це допоможе при складанні змісту, бібліографічного огляду та списку використаної літератури.

Знайомство зі значним обсягом літератури та накопичення значної кількості законспектованих матеріалів дають змогу скласти уявлення про проблему в цілому, про її вузлові питання, про необхідність та можливість дослідження її в певному напрямку. На підставі цього складається план, який обговорюється та узгоджується з науковим керівником.

Під час написання тексту слід консультиватися з керівником, щоб у проведенні дослідження дотримуватися чіткої лінії, не допускати мішанини та суперечності положень. Автор може висвітлити різні точки зору в аналізі того чи іншого питання, але він повинен або приєднатися до якоїсь з них, або мати власну думку, що просліджується протягом усієї роботи.

По закінченні студентом курсової роботи керівник перевіряє представлені матеріали. За рішенням керівника матеріали можуть бути повернені студентові для виправлення недоліків та/або доопрацювання.

З урахуванням роботи студента в процесі виконання роботи керівник повинен викласти свою думку з таких питань: 1) повнота вирішення поставлених у курсовій роботі задач; 2) уміння автора висвітлювати теоретичні питання з дисципліни; 3) наявність використання в роботі знань, одержаних у процесі навчання. До захисту допускається робота, яка оформлена повністю.

Процедура захисту курсової роботи є обов'язковою. Форма захисту курсової роботи передбачається керівником залежно від характеру і змісту роботи, і визначається випускаючою кафедрою. Важ-

ливе значення має підготовка студентом змістовної доповіді на 3-5 хвилин, яка буде містити важливі моменти дослідження проблеми. Виступаючи з доповіддю при захисті курсової роботи студент повинен розкрити основний зміст роботи, обґрунтувати висновки, відповісти на запитання.

При атестації курсових робіт виставляються кількісні оцінки, що визначають рівень знань і вмінь виконувати проектно-дослідницьку або науково-дослідницьку роботу з даної теми. Так, за результатами захисту курсової роботи студент одержує оцінку «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно», яка виставляється в екзаменаційну відомість.

IV. ПИТАННЯ ДО ТЕОРЕТИЧНОЇ ЧАСТИНИ КУРСОВОЇ РОБОТИ

1. Міжнародні фінансові потоки та міжнародні розрахунки.
2. Формування світових фінансових центрів.
3. Чинники та наслідки фінансової глобалізації.
4. Інтеграція України в систему міжнародних фінансів.
5. Склад і структура міжнародного фінансового ринку.
6. Види операцій на міжнародному фінансовому ринку.
7. Роль іноземних інвестицій в економіці України.
8. Державне регулювання іноземних інвестицій в Україні та інших країнах світу.
9. Міжнародні ринки цінних паперів.
10. Ринки похідних фінансових інструментів.
11. Діяльність фондових бірж на міжнародному ринку цінних паперів.
12. Фондові індекси та рейтинги: їх значення для біржової торгівлі.
13. Світові валютно-фінансові системи та їх еволюція.
14. Становлення національної валютно-фінансової системи України.
15. Валютний курс, основи його формування та регулювання.
16. Валюта і міжнародні розрахункові операції.

17. Валютні ризики та методи їх покриття.
18. Валютний ринок та механізм його регулювання.
19. Євроринок.
20. Організація валютного ринку України.
21. Платіжний баланс та його роль в системі валютного регулювання.
22. Механізм врівноваження платіжного балансу.
23. Центральні банки в системі світових фінансів.
24. Інтернаціоналізація банківського капіталу.
25. Міжнародні кредитні ринки.
26. Функціонування зовнішнього державного кредиту в Україні.
27. Зовнішня заборгованість провідних індустриальних країн.
28. Міжнародні валютно-фінансові інституції.
29. Співробітництво України з міжнародними валютно-кредитними установами.
30. Фінансове забезпечення діяльності міжнародних економічних організацій.
31. Пряме іноземне інвестування транснаціональних корпорацій.
32. Внутрішньофірмові фінансові трансакції транснаціональних корпорацій.
33. Короткострокове та довгострокове фінансування операцій транснаціональних корпорацій.
34. Оподаткування операцій транснаціональних корпорацій.
35. Фінансові ризики на міжнародних ринках та методи їх зниження.
36. Організація страхування та розвиток світового страхового ринку.
37. Форми національного регулювання світових фінансових потоків.
38. Міжнародне регулювання фінансових потоків: стандарти валютно-фінансових операцій та регулятивної політики.
39. Сучасна політика України у сфері міжнародних фінансів.
40. Офшорні зони та їх роль у міжнародних відносинах на сучасному етапі.

V. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ АНАЛІТИЧНО-РОЗРАХУНКОВОЇ ЧАСТИНИ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Платіжний баланс країни є важливим інструментом макроекономічної фінансової статистики за допомогою якого оцінюється економічний стан країни, ефективність її світогосподарських зв'язків. Функціонально платіжний баланс відіграє роль макроекономічної моделі, яка систематично відображає економічні операції, здійснені між національною економікою та економіками інших країн світу. В статтях платіжного балансу узагальнюються усі зовнішньоекономічні операції, за якими права власності на товар, послуги чи капітал переходять від резидента однієї країни до резидента іншої.

Розробка і складання платіжного балансу – обов'язкова умова для всіх країн-членів МВФ – базуються на єдиній методології відповідно до стандартної класифікації компонентів і структури зведеної інформації (таблиця 2). Методологія складання платіжного балансу визначається міжнародним стандартом – «Керівництвом з платіжного балансу», розробником якого є МВФ. Останнє (п'яте) видання Керівництва опубліковане в 1993 р.

За формою складання платіжний баланс – це статистичний звіт, у якому в систематизованому вигляді наведені сумарні дані про зовнішньоекономічні операції резидентів даної країни з резидентами інших країн (нерезидентами) за певний період.

Схожі за економічним змістом операції у платіжному балансі умовно об'єднуються в дві групи: поточні й капітальні. Поточними називаються операції з товарами, послугами, доходами від інвестицій та односторонніми переказами. Операції, пов'язані з кредитно-інвестиційною діяльністю, розглядаються як капітальні. Відповідно у платіжному балансі виокремлюються два рахунки: 1) рахунок поточних операцій; 2) рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій.

Таблиця 2 – Стандартні компоненти платіжного балансу

	Кредит	Дебет
Рахунок поточних операцій		
А. Товари та послуги		
1. Товари		
2. Послуги		
Б. Доходи		
1. Оплата праці		
2. Доходи від інвестицій		
В. Поточні трансферти		
1. Сектор державного управління		
2. Інші сектори		
Рахунок операцій з капіталом і фінансовими інструментами		
А. Рахунок операцій з капіталом		
1. Капітальні трансферти		
2. Придбання/продаж невироблених нефінансових активів		
Б. Фінансовий рахунок		
1. Прямі інвестиції		
1.1. За рубіж		
1.2. В економіку країни-укладача		
2. Портфельні інвестиції		
2.1. Активи		
2.2. Зобов'язання		
3. Інші інвестиції		
3.1. Активи		
3.2. Зобов'язання		
4. Резервні активи		

Облік міжнародних операцій у платіжному балансі ведеться за принципом подвійного запису: кожна операція одночасно записується в кредит одного рахунка і в дебет іншого. Операції, внаслідок яких валютні кошти надходять у країну, записують в кредит зі знаком «плюс», а операції, внаслідок яких країна витрачає ці кошти, записуються в дебет зі знаком «мінус». Згідно з цим правилом експорт товарів і послуг означає приплив іноземної валюти, а тому реєструється на кредитовому рахунку, а експорт капіталу, навпаки, означає відплив коштів за кордон і реєструється на дебетовому рахунку. Залежно від того, які саме операції переважають (кредитові чи дебетові), сальдо відповідної статті платіжного балансу має знак «плюс» або «мінус».

Теоретично, виходячи з принципу подвійного запису операцій, обсяги зустрічних потоків по дебету і кредиту мають збігатися, а сальдо рахунка поточних операцій – компенсуватися протилежним

за знаком сальдо рахунка капітальних операцій. Проте через статистичні неточності, що виникають при ідентифікації окремих операцій, через вартісні та часові розбіжності в обліку рівновага балансу порушується. Розбіжності між дебетовим і кредитовим оборотами відбиваються у статті «Помилки та пропуски».

Рахунок поточних операцій поділяється на такі складові:

А. Баланс товарів і послуг. Баланс товарів ($A1$) – це різниця між товарним експортом та імпортом, баланс послуг ($A2$) – чисті надходження від експорту та імпорту нефакторних послуг (транспортні перевезення, будівельні, страхові, фінансові, комп'ютерні, комунікаційні, туристичні, інші послуги та платежі за використання інтелектуальної власності).

Б. Чисті доходи від факторних послуг (доходи від інвестицій, інші дивіденди і проценти, оплата праці резидентів, які працюють за кордоном).

В. Сальдо поточних трансфертів: для сектора державного управління – це гуманітарна допомога, внески державних органів до фондів міжнародних організацій, податки та штрафи; для сектора домашніх господарств – спадок, дарунки, пенсії, грошові перекази тощо.

Отже, баланс поточних операцій ($ПО$) можна подати як суму:

$$ПО = (A1 + A2) + Б + В. \quad (1)$$

На баланс товарів припадає переважна частина усіх зовнішніх поточних розрахунків, а тому цю складову рахунка часом виокремлюють, об'єднуючи інші складові в один баланс, тобто:

$$ПО = A1 + (A2 + Б + В). \quad (2)$$

За такого поділу поточних операцій перша складова балансу є чистим експортом торгівлі товарами (за цінами FOB), друга – балансом послуг і некомерційних операцій; ці складові умовно називають балансами «видимої» і «невидимої» торгівлі.

Класифікація статей рахунка капітальних операцій за своїм змістом є переліком міжнародних фінансових потоків. Рахунок відбиває зміни в обсягах активів та зобов'язань і складається з двох субрахунків. На одному з них фіксуються операції з капітальними трансфертами та невиробленими нефінансовими активами, на другому – рух інвестицій, кредитів та офіційних резервів.

Інвестиції за функціональним призначенням поділяються на прямі, портфельні та інші. Прямими інвестиціями називають підприємницький капітал за кордоном, який забезпечує контроль над об'єктом інвестування (за міжнародною статистикою не менше 25% акціонерного капіталу). За формою інвестування це може бути: первинне вкладення інвестором власного капіталу, реінвестування прибутку, кредитування материнською компанією своїх дочірніх або асоційованих компаній. Облік прямих інвестицій здійснюється за спрямованістю: інвестиції резидентів за кордон та інвестиції нерезидентів у внутрішню економіку країни. Портфельні інвестиції – це вкладання капіталу в цінні папери: акції, облігації, інші боргові зобов'язання, які вільно обертаються на фінансовому ринку. На відміну від прямих інвестицій, портфельні не дають права прямого контролю над об'єктом інвестування. Портфельні інвестиції поділяються на фінансові активи (зарубіжні цінні папери) та фінансові зобов'язання (вітчизняні цінні папери).

Стаття «Інші інвестиції» відбиває рух позичкового капіталу. За формою залучення коштів і кредитних ресурсів вирізняють: комерційні кредити, довгострокові й короткострокові позики, готівкові гроші та депозити. Інші інвестиції по аналогії з портфельними поділяються на активи і пасиви.

Важливою статтею рахунка капітальних операцій є резервні активи, тобто офіційні резерви, якими розпоряджаються органи грошово-кредитного регулювання. Складові резервів: монетарне золото, запаси іноземної валюти, активи в МВФ у вигляді резервної квоти та спеціальних прав запозичення (SDR). На резервні активи покладаються функції фінансування дисбалансу зовнішніх платежів, підтримки курсу національної валюти, страхування ризиків втрат від стихійних лих, неврожаїв тощо.

Оскільки рахунок капітальних операцій є по суті відображенням рахунка поточних операцій, то й баланси цих рахунків взаємопов'язані. Якщо валютні надходження перевищують платежі, активний баланс поточних операцій супроводжується чистим відпливом капіталу. У разі ж коли платежі перевищують надходження, виникає дефіцит балансу поточних операцій, який фінансується, в основному, чистим припливом капіталу.

Для покриття платіжних дисбалансів традиційно використовують позики та ввезення підприємницького капіталу. Остаточною альтернативою зрівноваження платіжного балансу є використання офіційних резервів. Дефіцит валютних надходжень покривається резервними активами, обсяг яких зменшується. Надлишок валютних надходжень спрямовується на збільшення резервних активів.

При оцінюванні рівноваги платіжного балансу здійснюється послідовний аналіз балансів за групами статей: торговельний баланс, баланс поточних операцій, базисний баланс, баланс ліквідності. Результати аналізу записуються традиційним методом «підведення ризику».

Торговельний баланс, відбиваючи співвідношення між експортом E та імпортом I , є одним з компонентів валового внутрішнього продукту Q , а отже, функціонально пов'язаний з іншими його компонентами – внутрішнім споживанням C та інвестуванням H :

$$(E - I) = Q - (C + H), \quad (3)$$

де $(C + H)$ – валові внутрішні витрати або внутрішнє поглинання.

Баланс поточних операцій. Знак сальдо вказує на міжнародну фінансову позицію країни. Додатне сальдо свідчить про інвестиційні можливості країни, від'ємне, навпаки, – про збільшення заборгованості країни іншому світові. Додатне сальдо спостерігається у країн-інвесторів, від'ємне – у країн-боржників.

Базисний баланс. Об'єднує баланс рахунка поточних операцій та довгострокового капіталу (прямі й портфельні інвестиції, інший довгостроковий капітал). Наявність сальдо балансу свідчить про порушення довгострокової (3-5 років) рівноваги зовнішніх платежів.

Баланс ліквідності. Об'єднує базисний баланс, короткострокові капітали та статтю «Помилки і пропуски». Розглядається як міра короткострокової рівноваги платіжного балансу.

Отже, за даними платіжного балансу можна простежити, як протягом року (кварталу) розвивалася зовнішня торгівля, визначити форми і обсяги іноземного інвестування, з'ясувати стан офіційних резервів.

На платіжний баланс країни впливають чотири економічні сили: темп інфляції, реальний рівень зростання ВВП, відсоткові ставки, валютний курс «спот».

Порівняльне підвищення рівня цін у країні позначається на конкурентоспроможності її товарів і послуг. Товари й послуги, які виробляються всередині країни, виявляються дорогими для покупців зарубіжжя. Внаслідок цього відбувається скорочення експорту. Водночас збільшується імпорт через підвищення рівня цін на вітчизняні товари. Це означає зменшення припливу і збільшення відпливу валюти.

Високі темпи ВВП також призводять до збільшення імпорту товарів і послуг. Це пояснюється тим, що високі темпи зростання ВВП означають підвищення рівня доходів усередині країни, частина яких витратиться на імпорт.

Рівні відсоткових ставок впливають на рух капіталу. Підвищення відсоткових ставок може потягти за собою приплив капіталів, зниження – відплив.

В умовах плаваючих валютних курсів високий поточний курс «спот» іноземної валюти перешкоджає проведенню імпортних операцій і сприяє проведенню експортних. Низький валютний курс сприяє імпорту і перешкоджає експорту.

З поняттям рівноваги платіжного балансу пов'язане поняття платоспроможності країни. Стан платіжного балансу використовують як одну з компонент при конструюванні рейтингів фінансової стабільності та інвестиційної привабливості окремих країн, при визначенні державних (політико-економічних) ризиків. Одним з індикаторів стану платіжного балансу країни є відношення сальдо рахунка поточних операцій до ВВП.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Боринець С.Я. Міжнародні фінанси: Підручник. – К.: Знання, 2006. – 494 с.
2. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
3. Загородній А.Г., Сліпушко О.М., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Словник банківських термінів. Банківська справа: термінологічний словник – К.: Вид-во «АКОНІТ», 2000. – 605 с.
4. Козак Ю.Г., Логвинова Н.С., Ковалевський В.В. Міжнародні фінанси: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 640 с.
5. Міжнародні фінанси: Підручник / О.І. Рогач, А.С. Філіпенко, Т.С. Шемет та ін. – К.: Либідь, 2003. – 784 с.
6. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с.
7. Рязанова Н.С. Міжнародні фінанси: Навч.-метод. посібник для самот. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2001. – 119 с.
8. Софіщенко І.Я. Міжнародні фінанси: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2005. – 200 с.
9. Фінанси: Навч.-метод. посібник для самот. вивч. дисц. / О.Р. Романенко, С.Я. Огородник, М.С. Зязюн, А.А. Славкова. – К.: КНЕУ, 2003. – 387 с.
10. Ющенко В.А., Міщенко В.І. Валютне регулювання: Навч. посіб. – К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. – 359 с.

Додаткова література

1. Моринець С.Я. Розвиток сучасних грошово-валютних відносин (національний і міжнародний аспекти) – К.: «Педагогіка», 1997. – 236 с.
2. Ван дер Вес Герман. История мировой экономики. 1945-1990: Пер. с фр. – М.: Наука, 1994. – 212 с.

3. Вовк Т., Друзенко Г., Зугравий Г., Качка Т., Коноваленко І., Парапан М., Перестук Н. Регулювання сфери фінансових послуг у праві Європейського союзу та перспективи адаптації законодавства України. – Х.: Консул, 2002. – 912 с.
4. Внешнеэкономическая деятельность / Б.М. Смитиенко, В.К. Поспелов, С.В. Карпова и др. / Под ред. Б.М. Смитиенко, В.К. Поспелова. – М.: Мастерство, 2002. – 304 с.
5. Козюк В.В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України: Монографія. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 238 с.
6. Носкова И.Я. Международные валютно-кредитные отношения. – М.: ЮНИТИ, 1996. – 175 с.
7. Савельев Є.В. Міжнародна економіка: теорія міжнародної торгівлі і фінансів: Підручник для магістрантів з міжнародної економіки і державної служби. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 504 с.
8. Энг М.В., Лис Ф.А., Мауер Л.Дж. Мировые финансы: Пер с англ.. – М.: ООО «ДеКА», 1998. – 605 с.

Приклад оформлення титульного аркуша курсової роботи

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
Факультет заочного навчання
Кафедра міжнародної економіки

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Міжнародні фінанси»

на тему: «_____»

Виконав:
студент групи ЕМз-____
Петров В.Н.
шифр (012345)

Перевірив:
доц. Покатаєва К.П.

Харків 201__

Приклад оформлення змісту курсової роботи

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1 ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА. ФОРМУВАННЯ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ ЦЕНТРІВ	5
1.1 Стадії розвитку міжнародних фінансових центрів	5
1.2 Основні елементи й умови існування міжнародного фінансового центру	10
1.3 Характеристика найважливіших міжнародних фінансових центрів	15
2 АНАЛІТИЧНА ЧАСТИНА	20
2.1 Аналіз платіжного балансу України за 2009 рік	20
2.2 Аналіз платіжного балансу України за 2006 рік	26
ВИСНОВОК	32
ЛІТЕРАТУРА	35

Приклад оформлення списку використаної літератури

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Козак Ю.Г., Логвинова Н.С., Ковалевський В.В. Міжнародні фінанси: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 640 с.
2. Міжнародні фінанси: Підручник / О.І. Рогач, А.С. Філіпенко, Т.С. Шемет та ін. – К.: Либідь, 2003. – 784 с.
3. Софіщенко І.Я. Міжнародні фінанси: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2005. – 200 с.
4. Фінанси: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / О.Р. Романенко, С.Я. Огородник, М.С. Зязюн, А.А. Славкова. – К.: КНЕУ, 2003. – 387 с.
5. Моринець С.Я. Розвиток сучасних грошово-валютних відносин (національний і міжнародний аспекти) – К.: Педагогіка, 1997. – 236 с.
6. Носкова И.Я. Международные валютно-кредитные отношения. – М.: ЮНИТИ, 1996. – 175 с.
7. Савельєв Є.В. Міжнародна економіка: теорія міжнародної торгівлі і фінансів: Підручник для магістрантів з міжнародної економіки і державної служби. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 504 с.
8. Энг М.В., Лис Ф.А., Мауер Л.Дж. Мировые финансы: Пер с англ. – М.: ООО.

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

ПРОГРАМА ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до виконання курсової роботи
з дисципліни «Міжнародні фінанси»
для студентів заочної форми навчання
галузі знань 0305 – «Економіка та підприємництво»
напряму підготовки 6.030503 – «Міжнародна економіка»

Укладачі: ПОКАТАЄВА Катерина Петрівна

Відповідальний за випуск: *Бабич Д.В.*

Авторська редакція

План 2010, поз. .
Підписано до друку . Формат 60x84 1/16. Папір газетний.
Гарнітура Times New Roman Суг. Віддруковано на різнографі.
Умовн .друк. арк. . Обл.-вид. арк. .
Зам. № . Тираж 50 прим. Ціна договірна.

Видавництво
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

Видавництво ХНАДУ, 61200, Харків-МСП, вул. Петровського, 25
Тел./факс: (057) 700-38-72; 707-37-03, e-mail: roi@khadi.kharov.ua

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції, серія ДК № 897 від 17.04.2002 р.